

UOT: 338:04

Əliquliyev R.M.<sup>1</sup>, Mahmudov R.Ş.<sup>2</sup>

AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutu, Bakı, Azərbaycan

<sup>1</sup>[secretary@iit.ab.az](mailto:secretary@iit.ab.az), <sup>2</sup>[rasimmahmudov@gmail.com](mailto:rasimmahmudov@gmail.com)

## İNTERNETİN MAHIYYƏTİ, XÜSUSİYYƏTLƏRİ VƏ TƏSİR İMKANLARINA DAİR BƏZİ BAXIŞLAR

*Məqalədə İnternetin mahiyyətinə dair müxtəlif baxışlar şərh olunur. İnternetin meydana gəlməsinin əsasında dayanan fəlsəfi ideyalar analiz edilir. Qlobal şəbəkənin müxtəlif aspektlərinə dair elmi yanaşmalar araşdırılır. İnternetin təsiri ilə müxtəlif fəaliyyət sahələrində baş verən köklü dəyişikliklər xarakterizə olunur.*

*Açar sözlər: İnternetin mahiyyəti, İnternetin fəlsəfəsi, İnternetin sosiologiyası, virtuallıq ideyası, hipermətn ideyası, İnternet və siyasət, İnternet və idarəetmə.*

### Giriş

1969-cu ildə ABŞ-da hərbi məqsədlərə xidmət edən dövlət layihəsi kimi meydana gələn İnternet çox keçmədən ilkin təyinatından uzaqlaşaraq, ümumbəşəri sərvətə, əsrlərdən bəri yığılıb qalan problemlərin həlli vasitəsinə, qloballaşan və virtualaşan dünyanın qurucusuna çevrildi.

İnternetin qısa müddət ərzində keçdiyi sürətli inkişaf yolu bir çox təzadlarla, siyasi, ideoloji qarşıdurmalarla, konservativ düşüncə tərzindən, mental dəyərlərin itirilmə qorxusundan irəli gələn təzyiqlərlə müşayiət olunur. Lakin bütün bunlara baxmayaraq, İnternet dünyanın hər bir tərəfinə yayılmaqda, insan həyatına, ən müxtəlif fəaliyyət sferalarına getdikcə daha dərin nüfuz etməkdə, insanların gündəlik həyatının ayrılmaz tərkib hissəsinə çevrilməkdədir.

İnternet bəşər tarixində analoqu olmayan, heç bir vasitə ilə müqayisəyə gəlməyən, inkişafının, təsirlərinin, perspektivlərinin, təhlükələrinin dəqiq proqnozlaşdırılması mümkün olmayan bir fenomendir.

İnternet informasiya cəmiyyətinin əsas dayağı kimi qloballaşan dünyada ən mühüm fenomenə çevrilməkdədir. Bu rəqəmsal texnologiya nəhəng informasiya, bilik potensialını özündə əks etdirir, milli-mədəni sərhədləri aşaraq, bəşəriyyətin vahid qlobal cəmiyyətdə birləşməsinə gətirib çıxarır. Qlobal şəbəkənin yaratdığı geniş imkanlar insanların düşüncə tərzində, iş üsulunda, ünsiyyətində və sosial fəaliyyətində böyük dəyişikliklərə səbəb olur. İnternetin insan fəaliyyətinin bütün sahələrinə effektiv tətbiq imkanları var. Sürətlə inkişaf edən İnternet texnologiyaları insan həyatına hər gün yeniliklər, üstünlüklər gətirir. Peşə fəaliyyətinin bütün sahələri köklü dəyişikliklər dövrünü yaşayır.

İnternetin mahiyyəti, xüsusiyyətləri və imkanlarının öyrənilməsi müasir elmi fəaliyyətin ən aktual və maraqlı sahələrindən birinə çevrilib. İstənilən elm sahəsi üçün İnternet aktual tədqiqat obyektidir. Bir çox hallarda İnternetin müxtəlif aspektləri ilə bağlı tədqiqatlar ayrı-ayrı elm sahələrini təmsil edən alimlərin birgə, əlaqəli fəaliyyətini tələb edir.

### İnternetin mahiyyətinə dair yanaşmalar

Hazırda “İnternet” anlayışı ilə əlaqədar iki əsas yanaşma mövcuddur: **texnokratik** (vahid standart ünvan sxemi əsasında qlobal kompüter şəbəkəsi resurslarına kütləvi çıxış imkanı, yüksəksürətli magistrallar) və **sosial-humanitar** (qlobal informasiya fəzası, mürəkkəb çoxölçülü sosial-mədəni fenomen, kütləvi informasiya vasitələri, virtual məkan və s.) [1].

Texniki yanaşma tərəfdarları hesab edirlər ki, İnternet – məsafədəki informasiyaya çıxış imkanını və informasiyanın kompüterlər arasında mübadiləsini təmin edən qarşılıqlı əlaqəli kompüter şəbəkələrindən ibarət açıq ümumdünya kommunikasiya infrastrukturudur.

1995-ci ilin oktyabr ayının 24-də ABŞ-ın Federal Şəbəkə Şurası (FNC) “İnternet” terminini müəyyən edən qətnamə qəbul edib [2]. Bu termin şəbəkə və intellektual mülkiyyət sahəsində

çalışan mütəxəssislər tərəfindən hazırlanmışdı. Qətnamədə təsdiq edilir ki, İnternet – qlobal informasiya sistemidir, yəni:

- İnternet protokolu (İP), yaxud İP-nin sonrakı genişlənməsi və ya əvəzedicisi əsasında yaradılan qlobal unikal ünvan məkanı ilə qarşılıqlı əlaqədədir;
- Ötürmənin idarə edilməsi protokolu və İnternet protokolu birləşməsindən və ya onun sonrakı genişlənməsindən, yaxud digər birgə İnternet protokollarından istifadə etməklə kommunikasiyaları dəstəkləmək iqtidarındadır;
- burada göstərilən kommunikasiya və onunla əlaqəli olan digər infrastruktur üzərində qurulan yüksək səviyyəli xidmətləri ictimai və şəxsi əsaslarda təmin, istifadə, yaxud əlyətərli edir.

İnternet mühəndislərinin İşçi Qrupu (*Internet Engineering Task Force, IETF*) tərəfindən qlobal şəbəkəyə belə tərif verilir: “İnternet – avtonom, qarşılıqlı əlaqədə olan şəbəkələrin sərbəst şəkildə təşkil edilmiş birləşməsidir” [3].

İnternetə digər texniki təriflər də verilib [4]:

- İnternet – interaktiv rejimdə işləyən, *World Wide Web* hipermetn sisteminə əsaslanan, lokal şəbəkələr çoxluğundan ibarət olan, çoxtərəfli informasiya mübadiləsi aparmağa və kommunikasiya qurmağa imkan verən ən güclü informasiya texnologiyalarından biri, kütləvi informasiya vasitəsidir.
- İnternet şəbəkəsi – hamı üçün əlyətərli olan, aralarındakı qarşılıqlı əlaqələrin eyniadlı şəbəkələrarası protokolun tətbiqi ilə təmin edilən informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının məcmusudur.
- İnternet – lokal, regional, milli və ümumdünya kompüter şəbəkələrinin unikal birləşməsi və universal informasiya mübadiləsi texnologiyasıdır.

Göründüyü kimi, yuxarıda qeyd olunan təriflərdə İnternetin yalnız texniki tərəfləri, xüsusiyyətləri, imkanları önə çəkilir, onun müasir insan və cəmiyyət üçün əhəmiyyəti nəzərə alınmır.

Humanitar sahəni təmsil edən alim və mütəxəssislər isə İnternetin sosial mahiyyətini, aspektlərini, funksiyalarını nəzərə almaqla, onu xarakterizə etməyə çalışırlar. Yəni bu cür təriflərdə insanların İnternet mühiti vasitəsilə qarşılıqlı münasibətləri önə çəkilir. Belə yanaşmaların bir neçəsinə nəzər salmaq [5, 6]:

- İnternet – cəmiyyətin virtuallaşması vasitəsi və mühitidir.
- İnternet – milyonlarla insandan və onların qarşılıqlı əlaqələrindən ibarət olan mühitdir. Bu, tək-cə texnologiya deyil, həm də yeni əməkdaşlıq, iştirak formasıdır.
- İnternet – postmodernist quruluşun və həyat tərzinin əsas mahiyyətidir, postmodernizmin ən inkişaf etmiş formasıdır.
- İnternet insanların həyat tərzini köklü şəkildə dəyişdirir, istənilən bilik mənbəyinə sürətli çıxış imkanı yaradır, məhdudiyyətsiz ünsiyyət mühiti formalaşdırır.
- İnternet, sadəcə, böyük həcmdə informasiyanın saxlanması və ötürülməsi sistemi kimi çıxış etmir, həm də bizim gündəlik həyatımızın yeni gerçəkliyinə və böyük sayda insanların fəaliyyət sahəsinə çevrilib. Bunun nəticəsində İnternet istifadəçilərinin bu qlobal şəbəkə ilə bağlı bir sıra yeni maraqları, motivləri, məqsədləri, tələbatları, fəaliyyət istiqamətləri, həmçinin psixoloji və sosial fəallıq formaları meydana çıxır.

Beləliklə, texniki və sosial yanaşmaları ümumiləşdirərək, qeyd etmək olar ki, İnternet mühiti – sadəcə, bir-biri ilə əlaqədə olan kompüterlər və kompüter şəbəkələri demək deyil, həm də bu mühitdə qarşılıqlı əlaqədə olan insanlar, onların fəaliyyətinin məhsulu olan məlumatlar, veb-səhifələr, kataloqlar, naviqasiya marşrutları, kompüter virusları və s. ibarətdir.

İnternet – qlobal informasiya məkanının, cəmiyyətinin ən mühüm atributu və əsas təkanverici qüvvəsidir.

İnternet, milli sərhədlərdən asılı olmadan, özünün “kibermədəniyyəti”, ərazisi, əhalisi ilə birlikdə virtual dövlətə çevrilir. İnternetə onun daşdığı əsas funksiyalara və mahiyyətinə görə aşağıdakı kimi tərif vermək olar [7]:

- Bütün dünya miqyasında multimedia məlumatlarının ötürülməsini təmin edən qlobal kommunikasiya kanalıdır (kommunikasiya-məkan funksiyası);
- Hamı üçün əlyətərli olan informasiya anbarıdır (kommunikasiya-zaman funksiyası);
- Maraqlı tərəfdaşlarla ünsiyyət qurmaq vasitəsilə şəxsiyyətlərin və sosial qrupların sosiallaşması və özünüreallaşdırma vasitəsi, işgüzar və asudə vaxt keçirən tərəfdaşların ümumdünya klubudur.

Yuxarıda qeyd edilənləri ümumiləşdirərək, İnternetin digər bir tərifini vermək olar. Beləliklə, İnternet – telekommunikasiya texnologiyalarından istifadə etməklə, fərdlərin və qrupların kommunikasiya tələbatlarının təmin olunmasına xidmət edən qlobal sosial-kommunikativ kompüter şəbəkəsidir.

İnternet mühiti insanı və onun çoxşaxəli fəaliyyətini tədqiq edən müxtəlif sahələrin mütəxəssisləri – filosoflar, sosioloqlar, psixoloqlar, tarixçilər, dilçilər, kulturoloqlar, pedaqoqlar, marketoloqlar, politoloqlar üçün böyük maraq yaradır. Bu tədqiqatlar sahələrarası, kompleks xarakter daşımaqla, fəlsəfi, eptistemoloji, koqnitiv, elm, təhsil, psixoloji, linqvistik, bioloji, tibbi, antropoloji, sosioloji, texnoloji baxışları özündə cəmləşdirir.

Müxtəlif bilik sahələrinin nümayəndələri İnterneti öz elmi proyeksiyaları kontekstində traktovka edirlər: superbeyin, elektron sinir sistemi, kollektiv təfəkkür və s. Görkəmli ispan sosioloqu və informasiya cəmiyyəti nəzəriyyəçisi M.Kastels hesab edir ki, İnternet sənaye cəmiyyəti dövründəki elektrikin informasiya cəmiyyəti dövründəki ekvivalentidir. Alman filosofu K.Maynsər İnterneti insanın öyrənmə qabiliyyətini müəyyənləşdirən bioloji beynin neyron şəbəkəsi ilə müqayisə edir. Rus politoloqu və filosofu A.Neklessa İnterneti xəyali qlobal şəhərin ümumiləşmiş simvolu hesab edir. Microsoft korporasiyasının qurucusu B.Qeyts İnterneti “elektron sinir sistemi” adlandırır. Digər rus filosofu R.Abdeyev İnterneti “süni informasiya strukturu” kimi xarakterizə edir [8].

## **İnternetin fəlsəfəsi**

İnternetin meydana gəlməsi və inkişafı ilə əlaqədar fəlsəfə elmi yeni texnoloji və sosial-mədəni reallıqlarla üzləşir, İnternetdə yeni reallıqlar əldə edir, burada filosofluq etmək, insan təfəkkürünü inkişaf etdirmək üçün yeni imkanlar yaranır. Bu imkanları dərk etmək üçün İnternetin fəlsəfi əsaslarını müəyyənləşdirmək və anlamaq lazımdır. Yəni İnternetin yaradılmasının əsasında müəyyən fundamental fəlsəfi ideyalar dayanır.

İnternetin meydana gəlməsi virtuallıq, hipermətn, multimedia, universal informasiya şəbəkəsi, şəbəkə cəmiyyəti, qeyri-xətti təfəkkür və bir sıra digər ideyaların sintezi ilə izah edilir. Bu ideyaların heç biri ayrı-ayrılıqda İnterneti yarada bilmədi, lakin onlar XX əsrin sonlarında vahid postmodernizm paradigmasında birləşərək, bu işin öhdəsindən gələ bildilər.

XX əsrin ortalarından etibarən virtuallıq ideyası geniş vüsət almağa başladı [9]. Kvant fizikasında virtuallıq xəyalilik (virtual zərrəciklərin və gizli parametrlərin kəşfi) kimi başa düşülür. Kompüter texnikasında virtual qurğu (virtual maşın, virtual yaddaş) yaradıldı. Təyyarəqayırmada təyyarənin virtual kabinəsi, erqonomikada uçuşun virtual modeli işlənildi. Psixologiyada insanın virtual vəziyyəti kəşf edildi və araşdırılmağa başlandı. Son illərdə virtuallıq ideyası fəlsəfədə fəal surətdə inkişaf etdirilir. Virtual reallıq sistemi ilkin olaraq sürücülər, pilotlar, yaxud hərbi mütəxəssislər üçün trenajorlar kimi meydana çıxdı. Kompüter, İnternet virtual reallığın dünyanın obrazının tədqiqi ilə mümkün əlaqəsi psixoloji analiz üçün cəlbedicidir.

İnternetin fəlsəfi əsaslarınınin tədqiqində ikinci istiqamət hipermətn ideyası ilə bağlıdır [10]. Dünyada ilk hipermətn sistemi olan memeks qurğusunun təsviri ABŞ-in keçmiş prezidenti A.Ruzveltin elmi məsələlər üzrə müşaviri olmuş V.Buşa məxsusdur. “Hipermətn” anlayışı və

termini isə ilk dəfə 1960-cı illərin ortalarında Amerika sosioloqu, filosofu və informasiya texnologiyaları mütəxəssisi T.Nelson tərəfindən daxil edilib. O, bu anlayışı “ardıcılığı olmayan məktub” kimi izah edirdi. Hipermətnin nəzəri problemi - əsas anlayışlar və xüsusiyyətlərlə (mərkəzsizləşmə, qeyri-xəttilik, “sonsuzluq” və s.) əlaqədardır ki, onları da bir çox alimlər tədqiq edirlər.

İnternetin fəlsəfi əsaslarının tədqiqində üçüncü istiqamət universal informasiya şəbəkəsi ideyası ilə bağlıdır [9]. Özü də bu ideya iki aspektdə nəzərdən keçirilir: insan təfəkkürünün yaxın gələcəkdəki imkanları (bir neçə il perspektivində) və uzaq gələcəkdəki kosmik təkamül perspektivində (bir neçə milyon, hətta milyard il). Birinci aspekt bəşəriyyətin vahid orqanizm, kompüter şəbəkəsinin isə onun beyni kimi təsəvvür edilməsi ilə əlaqədardır. Bu ideyaya görə, bəşəriyyət mübadilə kanalları ilə birlikdə bütün insanlardan formalaşmış bütöv sistem, super orqanizm, yaxud “meta-insan” kimidir. İnternet bu orqanizmin beyin funksiyasını yerinə yetirir. Superbeyin ideyası daha intellektual qlobal şəbəkənin işlənməsi üçün bir modelə çevrilir. Qlobal şəbəkə özünün paylanmış hipermedia arxitekturunun köməyi ilə assosiativ yaddaş kimi fəaliyyət göstərir ki, onu da tez-tez istifadə olunan əlaqəni möhkəmlətməklə inkişaf etdirmək olar. İstifadəçilər bu superbeyində İnternetlə və insan-maşın interfeysi ilə qarşılıqlı informasiya mübadiləsi vasitəsilə inteqrasiya olunurlar. Universal informasiya şəbəkəsi ideyasının digər aspekti onun uzaq perspektivdə kosmik inkişaf kimi nəzərdən keçirilməsinə əsaslanır.

Müasir İnternetin fəlsəfi əsaslarının qoyulmasında informasiya texnologiyaları sahəsində çalışan görkəmli Amerika alimi C.Liklayderin də əvəzsiz xidmətləri vardır. İnternetin meydana gəlməsində bu görkəmli alim əvəzsiz rol oynamışdır. Onun bu işə əsas töhfəsi texnoloji yeniliklər və ixtiralar deyil, məhz ideya və prinsiplərdən ibarətdir [11].

### **İnternetin sosiologiyası**

İnternetin sosial aspektlərinin öyrənilməsi sahələrarası xarakter daşıyır. Onun tam açılması və kompleks öyrənilməsi üçün mütləq siyasi fəlsəfə, kulturologiya, sosiologiya, sosial psixologiya sahəsindəki tədqiqatlara müraciət edilməlidir.

Müqayisə üçün qeyd edək ki, ötən əsrin əvvəlləri televiziyanın meydana gəlməsi ilə əlamətdar idi. O vaxt böyük alimlər şəxsiyyətə və bütövlükdə cəmiyyətə genişmiqyaslı informasiya təsiri problemini öyrənməyə başladılar. Ötən əsrin ikinci yarısında Kanada filosofu M.Maklyuen belə bir fikir irəli sürdü ki, elektron media “Quttenberq qalaktikasının” ömrünün sona yaxınlaşmasından xəbər verir. Çünki artıq mütləq edən “tipoqrafik insanın” əvəzinə audiovizual məhsulların kütləvi istehlakçısı meydana gəlmişdi. Tele-tamaşaçıları asan manipulyasiya etmək olar, çünki onda tənqidi baxış, adətən, yüksək deyil. Belə ki, ekrandan səsləndirilən fikirlər (şüarlar) çoxları üçün şübhələr yaratmır, inandırıcı olur [12].

İnternet fenomenini bu nöqtəyi-nəzərdən təhlil edən italyan filosofu U.Eko qeyd edir ki, bizim cəmiyyət tezliklə iki qrupa ayrılacaq: kim ki yalnız televiziya baxır, onun əldə etdiyi informasiyaya tənqidi yanaşmaq imkanı olmur - hazır obrazları, dünya haqqında hazır mülahizələri mənimsəyir; kim ki kompüterin ekranına baxır, o, informasiyanı seçmək və işləmək imkanına malikdir [13].

Psixoloji baxımdan, İnternetdə insan fəallığı üç əsas tələbat növünün ödənilməsinə əsaslanır [14]:

- *kommunikativ* (elektron poçt, sinxron və asinxron çatlar, konfranslar, göndəriş vərəqləri, forumlar, “qonaq kitabları” və s.);
- *təfəkkür* (şəbəkə mətbuatını oxumaq, informasiya axtarışı, cari xəbərlərlə tanışlıq, distant təhsil və s.);
- *əyləncə* (ənənəvi idman və azartlı oyunların elektron versiyası, kompüterdəki azartlı və intellektual oyunlar və s.).

İnternetin sosial fəallığa təsir göstərən ən mühüm amillərindən biri insanlar arasında informasiya mübadiləsi üçün yaratdığı şəraitdir. Qlobal şəbəkənin köməyi ilə kompüter

kommunikasiyaları bu gün qarşılıqlı informasiya əlaqələrinin yeni sferasını yaradır ki, bu da ictimai münasibətlərin yeni formasının əsasını qoyur.

İnternet yeni ünsiyyət mərhələsidir. İnternetdə informasiya üçün heç bir gömrük nəzarəti və sərhəd yoxdur. Müxtəlif qitələrdən olan insanlar burada sərbəst ünsiyyət qururlar. İnternetdən tədqiqat vasitəsi kimi istifadə edilməsi empirik sosiologiya (sosial tədqiqat metodları, metodikaları, mexanizmlərindən istifadə etməklə sosial məlumatların yığılmasına və analizinə yönələn kompleks sosial tədqiqat sahəsi) üçün yeni imkanlar açır. Amma ənənəvi üsullarla sosial sorğuların keçirilməsi zamanı respondentlərdən keyfiyyətli informasiyanın yığılmasının bir çox çətinlikləri var.

İnternetdən sosioloji tədqiqatların aparılması üçün istifadəyə dair təxminən 10 illik dünya təcrübəsi mövcuddur. Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, İnternet sürətli sosial proseslərin tədqiqi üçün ilkin sosioloji informasiyanın yığılması prosesini sürətləndirir. İnternet şəbəkəsindəki virtual mühitdə insanlar arasında informasiya mübadiləsi üçün keyfiyyət dəyişiklikləri sosioloqlarla respondentlər arasında ünsiyyətin yeni mərhələsinə keçməyə şərait yaradır.

Əvvəlcə yalnız İnternetin inkişaf dinamikası haqqında məlumatlar qeydə alınır, sonradan bu cür tədqiqatlara dünyanın aparıcı marketing agentlikləri də qoşuldular. Hazırda Amerikanın tədqiqat şirkətləri İnternet texnologiyalarının interaktiv imkanlarından daha fəal şəkildə istifadə edir və aşağıdakı əsas üç istiqamətdə onlayn sorğular keçirir [15]:

**Birinci istiqamət** – şəbəkə davranışının və şəbəkə istifadəçilərinin İnternetin inkişafının texnoloji və sosial-mədəni aspektlərinə münasibətinin öyrənilməsi (məsələn, saytın dizaynının və provayder xidmətlərinin keyfiyyətinin qiymətləndirilməsi, saytın üstünlükləri, sayta baxmaq üçün sərf edilən vaxt, şəbəkəyə daxilolmanın ardıcılığı və davamlılığı).

**İkinci istiqamət** – istehlakçıların xüsusiyyətlərinin, onların müxtəlif əmtəə və xidmət bazarlarında davranışlarının tədqiqi. Bu istiqamət onlayn tədqiqatların əsasını təşkil edir. Gənc xanımlar, yeniyetmələr, pensiyaçılar, səyahət həvəskarları və s. kimi sosial qrupların ərazi, demoqrafik və sosial-mədəni xüsusiyyətlər üzrə öyrənilməsinə xüsusi diqqət yetirilir.

**Üçüncü istiqamət** – sosial və siyasi amillərin, o cümlədən elektoral xüsusiyyətlərin, regional problemlərə, beynəlxalq siyasətə münasibətin öyrənilməsi.

## **İnternet və siyasət**

İnternet texnologiyalarının müasir siyasi proseslərdə də rolu sürətlə artmaqdadır. Müasir informasiya texnologiyaları, xüsusən İnternet siyasi partiyalar və onların liderlərinə öz fəallıqlarını artırmaq üçün böyük imkanlar verir. İnternetdən istifadə səviyyəsinin artması vətəndaşlara və qruplara siyasi qərarların hazırlanmasında və qəbulunda daha fəal iştirak etməyə şərait yaradır. Siyasi partiyalar İnternet texnologiyalardan həm də siyasi kommunikasiya vasitəsi kimi istifadə edirlər. Artıq siyasi aktivlik ənənəvi fəaliyyət məkanından çıxaraq, virtual mühitə keçməkdədir.

Bir sıra politoloqlar qeyd edirlər ki, artıq ənənəvi demokratiya böhran həddinə gəlib çatıb [16]. Yəni demokratik prosesləri ənənəvi üsullarla inkişaf etdirmək üçün artıq heç bir potensial qalmayıb. Ona görə də vəziyyətdən çıxış yolu kimi “elektron demokratiya” ideyası irəli sürülür. Qeyd edilir ki, hazırkı qloballaşma və siyasi transformasiyalar şəraitində İnternetin siyasi proseslərə təsirini nəzərə almamaq olmaz. İnternetin demokratiyanın inkişafına göstərdiyi təsirlə bağlı iki məqama diqqət yetirilir: birincisi, informasiyanın əlyetərliliyi, ikincisi, onu analiz edərək, qərar qəbul etmək qabiliyyəti. Təbii ki, İnternet informasiya əldə etmək üçün əvvəllər mümkün olmayan unikal imkanlar yaradır.

İnternet bilavasitə ictimai rəyə yönələrək, vətəndaş cəmiyyətinin fəal hissəsinin davranışlarını formalaşdırır, ictimai şüura təsir edir. İnternet siyasi liderlərin və partiyaların fəaliyyətlərinin informasiya mühitini formalaşdıraraq, siyasi kommunikasiyaların mühüm tərkib hissəsinə çevrilir. Qlobal şəbəkə siyasi partiyalar tərəfindən əhali ilə ünsiyyət üçün real interaktiv kanal, elektorata siyasi təsir vasitəsi kimi çıxış edir.

İnternet texnologiyalarının siyasətə təsiri çox mürəkkəb və ziddiyyətli prosesdir. Şərti olaraq onları iki mərhələyə bölmək olar:

Birincisi – informasiya mərhələsidir. Bunun mahiyyəti siyasi informasiyanın qlobal şəbəkəyə nüfuz etməsindən ibarətdir. Bunlar, əsasən, siyasi partiyaların və ictimai təşkilatların, ayrı-ayrı siyasi liderlərin saytları, qəzet və jurnalların elektron versiyaları, həmçinin analitika və tədqiqatlarla məşğul olan təşkilatların elektron nəşrləridir.

İkinci mərhələ siyasətin mediatizasiyası (siyasi proseslərdə KİV-in rolunun artması) və İnternetin siyasi kommunikasiya vasitəsi və siyasi texnologiya qismində istifadəsi ilə əlaqədardır.

Siyasi proseslərdə “real” və “virtual” siyasi proseslərin qarşılıqlı əlaqəsinin üç modeli fərqləndirilir [15]:

- İnternet proseslərin aynası və nüfuzlu təqdimat vasitəsi kimi;
- İnternet əyri güzgü, katalizator kimi;
- İnternet sosial kiberməkanın yeni sahəsi kimi.

Göstərilən hər bir model tərəfdarlarının öz arqumentləri var. Lakin bir şey dəqiqdir ki, İnternetin geniş yayılması nəticəsində yeni hakimiyyətin yeni cazibə mərkəzləri, yeni elita yaranır.

Həmçinin yeni demokratiya modeli – “elektron demokratiya” və ya “iştirak demokratiyası” meydana çıxır. Vətəndaşlar arasında yeni media vasitələrinin imkanlarından istifadə etməklə birbaşa kommunikasiya yaranır. Artıq elektron və kağız kütləvi informasiya vasitələrinə çıxış imkanı olmadan hakimiyyət uğrunda mübarizədə qalib gəlmək mümkün deyil. Müxtəlif ölkələrin seçki kampaniyalarının təcrübəsi göstərir ki, İnternetin hesabına elektorata təsir göstərməyin ənənəvi analoqları ilə müqayisədə daha az əmək tutumlu üsulu yaranıb.

İnformasiyanın tənzimləndiyi cəmiyyəti – mətbuat və tele-radio cəmiyyətini informasiyanın sərbəst yayıldığı cəmiyyət - İnternet cəmiyyəti əvəz edir. Yəni İnternet meydana gələnə qədər cəmiyyətin informasiya tələbatını ödəyən əsas vasitələr çap mətbuatı, radio və televiziya idi. Həmin vasitələr isə hamı üçün əlyətərli deyil, hakimiyyət və ya korporativ maraqları əks etdirir, informasiya inhisarçılığını həyata keçirir. Amma İnternetin meydana gəlməsi və hamı üçün əlyətərli informasiya vasitəsinə çevrilməsi, hər kəsin burada öz fikrini, söz azadlığını sərbəst şəkildə reallaşdırması informasiya inhisarçılığını aradan qaldırır.

İnternetin sayəsində seçkili vəzifəyə namizədin monoloqunu seçicilərlə interaktiv ünsiyyət əvəz edir. Yəni əvvəllər seçkili vəzifəyə iddialı olan partiya lideri, siyasətçi meydanlarda elektorat, tərəfdarlar qarşısında populist, pafoslu çıxışlar edir, rəqiblərini kəskin tənqid atəşinə tutur, seçicilərinə bol vədlər verirdi. Meydana toplaşanlar isə onu alqışlamaqla kifayətlənirdilər. Ona görə də natiqlik qabiliyyəti siyasi liderə xas olan əsas keyfiyyətlərdən sayılırdı. Bu gün isə artıq İnternet imkan verir ki, seçkili siyasi liderlə, seçkili vəzifəyə namizədlə interaktiv qarşılıqlı əlaqədə olsun, onu düşündürən suallara cavab alsın, irad və təkliflərini irəli sürsün. Yaranan bu yeni situasiya siyasi liderin, seçkili vəzifəyə iddialı şəxsin öz elektoratu qarşısında daha məsuliyyətli, daha hazırlıqlı olmasını tələb edir.

İnternetdə yerləşdirilən siyasi reklamın da öz üstünlükləri var. Belə ki, televiziyaadakı reklam süjeti cəmi bir neçə saniyə, qəzet məqaləsi cəmi bir neçə gün “yaşayır”, amma İnternetdəki mətnlər və video-fayllar illərlə mövcud ola bilər.

İnternet həmçinin cəmiyyətdə siyasi fəallığın azalmasının qarşısını almaq iqtidarındadır. Belə ki, İnternetin əsas “sakinləri” olan gənc nəsil siyasətə o qədər də maraq göstərmir. Lakin İnternet vasitəsilə fəal siyasi təbliğat-təşviqat işlərinin aparılması, istər-istəməz, gənc nəslin nümayəndələrinin siyasi proseslərə marağını artırmağa imkan verir.

İnternet maddi və zaman məsrəflərini minimuma endirməklə, oxşar siyasi baxışları olan, amma real həyatda bilavasitə qarşılıqlı əlaqədə ola bilməyən insanlar arasında birgə siyasi fəaliyyətin qurulmasını təmin edir.

Bu gün İnternet həm də mühüm beynəlxalq görüşlərin və konfransların keçirilməsinə etiraz etmək üçün effektiv vasitə kimi çıxış edir. Xüsusilə, son vaxtlar Ümumdünya Ticarət Təşkilatının, Beynəlxalq Valyuta Fondunun, Dünya Bankının konfransları, həmçinin “Böyük səkkizlik” ölkələrinin sammitləri dünyanın müxtəlif ölkələrindən olan qloballaşma əleyhdarlarının İnternet vasitəsilə birləşərək, burada öz etirazlarını ifadə etmələri ilə müşayiət olunur. Bu, onu göstərir ki, İnternet özündə qlobal potensialı əks etdirməklə, yüksək effektiv siyasi protest vasitəsi kimi çıxış edir.

İnternet dövlət suverenliyi şərtlərini, siyasi maraqları, iyerarxik strukturları tanımır. İnternetdən istifadənin siyasi nəticələri ziddiyyətlidir və birmənalı deyil. Bir tərəfdən, İnternet coğrafi və bürokratik əngəlləri aradan qaldırmağa imkan verir, insanlar arasındakı məsafələri, maneələri aradan götürür. Digər tərəfdən, nəzərə almaq lazımdır ki, müasir informasiya texnologiyaları gündəlik həyatda onların tətbiq sahələrinin genişlənməsi hesabına cəmiyyəti siyasi nəzarət qarşısında daha zəif vəziyyətə salır, siyasi hökumətlik vasitələrinin gücləndirilməsinə və təkmilləşdirilməsinə xidmət edir, avtoritar sosiallaşma və şəxsiyyətə manipulyativ təsir üçün potensial imkanlar yaradır. Bundan başqa, yeni informasiya texnologiyaları ictimai və dövlət təhlükəsizliyi baxımından da ciddi təhlükələr yaradır. Bu proseslərin tənzimlənməsi probleminin texniki, siyasi, əxlaqi, iqtisadi və hüquqi aspektləri mövcuddur.

### **İnternet və idarəetmə**

İnternet dövlət idarəetməsinə də öz töhfəsini verməkdədir. Elektron dövlətin yaradılması hakimiyyət strukturları tərəfindən əhaliyə və biznes sektoruna göstərilən xidmətlərin optimallaşdırılması, bütün vətəndaşların ölkənin idarə edilməsi prosesində iştirakı, habelə dövlət idarəetməsinin şəffaflığı, dövlət orqanlarının vətəndaşlar qarşısında hesabatlılığı ilə əlaqədardır. Bu yeni idarəetmə konsepsiyasının mahiyyəti odur ki, onun tətbiqi nəticəsində idarəetmə fəaliyyəti daha yumşaq, çevik, daha yaxşı strukturlaşdırılmış, məhdud normativli olacaq, idarəetmə şaquli deyil, üfüqi əlaqələrə əsaslanacaq. Elektron dövlətin daha bir mühüm əhəmiyyəti dövlət ehtiyacları üçün satınalmaların və xidmətlərin həyata keçirilməsi məqsədilə e-ticarət sisteminin kompleks tətbiq edilməsidir [11].

Artıq onlayn dövlət xidmətləri və dövlət idarəetməsi bizim məişətimizin bir hissəsinə çevrilməkdədir. Elektron poçtdan və müəssisələrin daxilində lokal şəbəkələrdən istifadə informasiyanın əldə edilməsi və yayılması metodlarında dərin dəyişikliklərin baş verməsinə dəlalət edir. Nadir və qiymətli informasiya üzərində sahibliyə əsaslanan ənənəvi hakimiyyət strukturlarının mövcudluğunun özü sual altında qalır. Belə ki, işin iyerarxik (şaquli) prinsip üzrə təşkili öz yerini birgə (üfüqi) iş metoduna verməli olur.

İnsanlar arasında elektron kommunikasiya formaları iyerarxik münasibətləri yox edir. Bununla da, əvvəllər təşkilat strukturunda, yaxud inzibati fəaliyyətin həyata keçirilməsi üzrə təlimatlarda öz əksini tapan qərar qəbulətmə mexanizmləri və məsuliyyət bölgüsü tədricən zəifləyir və ya daha az hiss edilməyə başlayır.

### **İnternet və elm**

İnternet fundamental elmi tədqiqat sahələrinə də bir yenilik, dinamizm gətirir. Nəticədə ənənəvi elm elektron elm konsepsiyası ilə əvəz olunur.

Elektron elm - elmi məsələlərin həlli ilə məşğul olan və lazımi informasiya-kommunikasiya infrastrukturuna malik, yüksək sürətli İnternet şəbəkəsi ilə elmi-texniki informasiya və hesablama resurslarına çıxışı olan elmi müəssisə və təşkilatların birgə fəaliyyətini nəzərdə tutan konsepsiyadır [17].

Elmi fəaliyyət zamanı çoxlu sayda məlumatları əldə etmək, yadda saxlamaq, emal etmək (yəni hesablamaq, məntiqi nəticə çıxarmaq, mülahizə irəli sürmək, analiz və sintez etmək, dinamikasını tədqiq etmək və s.), daha sonra isə onu lazımi formada təqdim etmək, başqa sözlə,

çap etmək, vizuallaşdırmaq, ötürmək və s. tələb olunur. Bütün bunları yerinə yetirmək üçün İnternet əvvəllər mövcud olmayan unikal imkanlar yaradır. İnternetin sayəsində:

- elmi fəaliyyət qloballaşır, əldə olunmuş məlumatlar bölüşdürülür;
- ənənəvi elmi nəşrlərin yerini e-nəşrlər, veb-saytlar tutmağa başlayır;
- elektron elmi kitabxanalar şəbəkəsi yaradılır;
- müxtəlif bilik sahələri üzrə xüsusi onlayn mühitlər formalaşır.

Beləliklə, e-tarix, e-arxeologiya, e-coğrafiya, e-tibb, e-astronomiya və s. meydana çıxır. İnsanların yaddaş və emal imkanları məhdud olduğuna görə məkan və zaman parametrləri üzrə aparılan ənənəvi tarixi araşdırmalar çox mürəkkəbdir və böyük zəhmət tələb edir. Lakin e-tarixdə bütün məlumatlar kompüterin elektron yaddaşına daxil edilir, məkan və zaman məhdudluğu olmadan emala verilmiş xüsusi araşdırma alqoritmi ilə kompüter tərəfindən tarixi ziddiyyətlər, qeyri-dəqiq məlumatlar aşkarlanır, tarixi faktlar dəqiqləşdirilir, həqiqətlər üzə çıxarılır. Əgər ənənəvi tarix elmi keçmişdə qalmış həqiqətləri arxivlər, arxeoloji qazıntılar və s. vasitəsilə aşkara çıxarırsa, artıq bu məlumatlar (audio, video, mətn, foto faylları şəklində) İnternetdə, kompüterdə toplandığına görə, onu e-tarix əvəz edəcək [48].

Həmçinin Yer kürəsinin istənilən nöqtəsini e-xəritələrdə, saytlarda *GPS* və *GİS* texnologiyaları vasitəsi ilə əks etdirmək mümkün olduğuna görə daşqınların, yağıntının, meşələrin vəziyyətini, yanğını, relyefi və s. asan tədqiq etmək imkanı yaranır. Bununla da, bu cür coğrafi araşdırmalar üçün ənənəvi ekspedisiyalar təşkil etmək artıq öz aktuallığını itirir və beləliklə, e-coğrafiya meydana çıxır.

Artıq ekoloji cəhətdən ziyanlı, iqtisadi nöqtəyi-nəzərdən heç də səmərəli olmayan araşdırmalar elmi laboratoriyalarda kompüter modelləşdirilməsi yolu ilə aparılır və yalnız müsbət nəticə əldə olunduğu halda həmin proses uzaq məsafədən, xüsusi şəraitdə sınaqdan keçirilir (məsələn, kompüter kimyası, fizikası və s.).

Tibbi müayinələr, müalicə kursları, cərrahi əməliyyatlar vaxtı toplanan məlumatların axtarışı getdikcə mürəkkəbləşir və əksər hallarda onların itirilməsi ilə nəticələnir. Bu isə insanlara böyük ziyan vuraraq, onların ömrünün qısaltılmasına, ölüm faizinin artmasına və s. səbəb olur. E-tibb isə e-sağlamlıq kartının yaradılması, sensor şəbəkələrindən istifadə etməklə tibbi diaqnostika və müalicə proseslərinin təkmilləşdirilməsi, loq-faylların psixi nöqtəyi-nəzərdən təhlili, tibbi məlumatların toplanması, analizi və diaqnostikası, e-konsilium keçirmək, e-tibbi məsləhətlər vermək və s. kimi imkanlar yaradır.

Astronomik müşahidə qurğuları bilavasitə kompüterə, oradan da şəbəkəyə qoşularaq, uzaq məsafədən real müşahidə aparmaq imkanı əldə edilir. Bununla da, e-astronomiya meydana gəlir.

Elmin müxtəlif sahələrinin böyük hesablama və informasiya saxlama resursları tələb edən məsələlərinin həlli üçün İnternet üzərində qridlər (hesablama və informasiya resurslarının çevik, təhlükəsiz və koordinasiya edilən bölgüsünü təmin edən açıq və standartlaşdırılmış kompüter mühiti) yaradılır, hesablama mühitləri sintez olunur. Yaddaş elementlərinin tutumunun sürətlə artması və qiymətlərinin ucuzlaşması elmi informasiya resurslarının saxlanması, istifadəsi və təhlükəsizliyi məsələlərinin həllində onlardan geniş istifadə olunması imkanı yaradır.

İnternet texnologiyalarının imkanlarına əsaslanan e-elmin meydana gəlməsi və formalaşması elmi fəaliyyətin idarə olunması, maliyyələşdirilməsi, intellektual mülkiyyətin qorunması, kommersiyalaşdırılması, dövlət maraqlarının təmin olunması və s. kimi məsələlərin də təkmilləşdirilməsini zəruri edir.

## **İnternet və təhsil**

İnternet təhsil paradigmasında da mühüm dəyişikliklərə səbəb olur. Təhsil prosesində İnternet texnologiyalarından istifadə aşağıdakı yeni imkanlar yaradır [18]:

- tədris materiallarının əlyətərliliyi;
- tədris prosesində təhsil alanlarla müəllimlər arasında interaktiv əlaqə;
- tədris materialının öyrənilməsi üçün tələbələrin sərbəst işləmə imkanı;



- tədris məşğələlərinin tempinin və vaxtının tələbələr tərəfindən müstəqil planlaşdırılması;
- tələbələrin bilik və vərdişlərinin daha optimal qiymətləndirilməsi.

İnternet təhsili müəllimin ənənəvi rolunu da dəyişir. Artıq müəllim yeganə informasiya, bilik mənbəyi kimi çıxış etmir. Bu funksiyanın bir hissəsini İnternet öz üzərinə götürərək, müəllimin həmin sahədəki inhisarçılığına son qoyur. Müəllim tədris prosesində texnoloq, konsultant, koordinator rolunu oynamağa başlayır. İnternetin tədris prosesində effektiv istifadəsi üçün müəllimlərdən elektron poçt, onlayn-ünsiyyət, informasiya axtarış sistemləri ilə işləmək, İnternetdə informasiyanı yerləşdirmək, veb-layihələndirmə və veb-dizayn texnologiyalarından istifadə kimi biliklər tələb olunur.

İnternet texnologiyaları təhsili hamı üçün əlverişli edir. Yəni fiziki və sosial imkanları məhdud olan insanlar ənənəvi təhsil sistemindən bəhrələnmə bilmirdilər. İnternet texnologiyalarının imkanlarına əsaslanan distant təhsil konsepsiyası isə bu problemi aradan qaldırır.

Lakin İnternet texnologiyalarına əsaslanan distant təhsil modelinin də öz çatışmazlıqları var. Distant təhsilin uğurlu alınmasında şəxsiyyətin fərdi xüsusiyyətləri də mühüm rol oynayır. Sırr deyil ki, ciddi nəzarətin olmadığı tədris prosesində güclü motivasiyanın olması zəruri şərtidir. Məhz buna görə də İnternet-təhsil forması özünü təşkil, məsuliyyət və intizam kimi şəxsi keyfiyyətləri olmayanlar üçün münasib deyil.

İnternet, həmçinin nəzəri təfəkkürün yetişdirmə və inkişaf etdirmə vasitəsidir. Qlobal şəbəkə cəmiyyətdə nəzəri təfəkkür və nəzəri biliklərə marağın artmasının, yeni tipli elm və praktikanın inkişafının aparıcı vasitəsi ola, həmin dəyərlərin formalaşmasının, yetişdirilməsinin, ümumiləşməsinin əsas məkanına çevrilə bilər. Aydın ki, bu məqsədlərin həyata keçirilməsi üçün təhsil sahəsində İnternetdən istifadənin yeni modelləri qurulmalıdır. Müvafiq proqram təminatının mövcudluğu şəraitində İnternet həmçinin təhsil alanların nəzəri qabiliyyətlərinin və fərdi istiqamətdə inkişafı üzrə daha effektiv vasitə kimi çıxış edə bilər. Bundan başqa, İnternet elm, təhsil və müxtəlif praktiki sahələr arasında əlaqələrin layihələndirilməsi və qurulması üçün əlverişli məkana çevrilə bilər.

### **İnternet və mədəni sfera**

İnternet mədəni sferaya da öz təsirini göstərir. Qlobal şəbəkə bu sahədə informasiya və bilik resurslarına çıxış imkanlarını asanlaşdırmaqla, yeni mədəni ənənələrin yaranmasına səbəb olur. İnternet mövcud coğrafi sədləri aradan qaldıraraq və mədəniyyət sahəsində yeni tələbat formalarının meydana gəlməsini stimullaşdıraraq, mədəni siyasətin şəffaflaşdırılmasına güclü dəstək verir [11].

Virtual muzeylər bu tendensiyanın ən yenilikçi təzahürlərindən biridir. İnteraktivlik və hiperməhdud istifadə əsasında yaradıcılıq nümunələrinə və sərəgilərə çıxış imkanının asanlaşması və öyrədici mexanizmlərin tətbiqi sayəsində virtual muzeylər mədəni dəyərlərin qavranılması və dərk edilməsinin yeni üsullarının formalaşmasına öz töhfəsini verir.

Kitabxanalar da İnternetin potensialından istifadə edərək, öz biblioqrafik verilənlər bazalarına on-layn rejimdə giriş imkanı yaradır, habelə öz kolleksiyalarını tədricən rəqəmsal formaya çevirirlər. Kitabxana fondlarında fiziki formada saxlanılan nadir və qiymətli əsərlər həmişə məhvolma təhlükəsi kimi risk altında olurdu. Həmin əsərləri rəqəmsal formaya keçirməklə bu risk minimuma endirilir.

Artıq dünyanın bir çox nəhəng kitabxanaları öz köhnə, kağız daşıyıcılarda olan kolleksiyalarının rəqəmsal formaya çevrilməsi üzrə proqramlar həyata keçirirlər. Rəqəmsal formada dərc olunan əsərlərin özlərinin də arxivləri formalaşdırılır.

Ümumiyyətlə, İnternet mədəniyyətin iki istiqamətdə inkişafına imkan verir [19]:

**Birincisi**, mədəniyyətin milli sərhədləri, dil maneələri aradan qaldırılır, elm, təhsil, incəsənət, istirahət və s. mədəniyyət formaları arasındakı sədlər yox olur.

*İkincisi*, bu mühitdə hər bir insan təkcə mədəniyyətin məzmununu dərk etməklə kifayətlənmir, həm də ona təsir etmək imkanı qazanır.

### Nəticə

İnternetin mahiyyətinin, xüsusiyyətlərinin, insan fəaliyyətinin müxtəlif sahələrinə gətirdiyi dinamikanın analizi əsasında müəyyən ümumi nəticələrə gəlmək olar. Birincisi, qlobal şəbəkə iki əsas fundamental problemi – zaman və məkan problemlərini aradan qaldırır. Yəni İnternetin əsas mahiyyəti zamana və məkan məhdudiyətlərindən kənar fenomen olmasıdır. İkincisi, İnternet zaman və məkan məhdudiyətlərini özünün iki əsas funksiyası - informasiya və kommunikasiya funksiyası hesabına aradan qaldırır. Belə ki, insanlar gündəlik fəaliyyətlərində ondan konkret problemlərini həll etmək, yaxud müxtəlif tələbatlarını (informasiya, ünsiyyət, əyləncə və s.) ödəmək üçün istifadə edirlər. İnternetin informasiya-kommunikasiya mühiti kimi unikal xüsusiyyəti bütün fəaliyyət sahələrinin effektivliyinin əhəmiyyətli dərəcədə artırılmasına ciddi təsir göstərməsidir. Belə ki, informasiya və kommunikasiya insan fəaliyyətinin fundamental əsasını təşkil edir. Ona görə də bütün fəaliyyət sahələri – elm, təhsil, istehsal, xidmət, məişət və s. İnternetin hesabına inkişaf üçün yeni imkanlar əldə edir.

### Ədəbiyyat

1. Журавлева Е.Ю. К определению сети Интернет / Технологии информационного общества - Интернет и современное общество: труды VII Всероссийской объединенной конференции. Санкт-Петербург, 10-12 ноября 2004 г., Изд-во Филологического ф-та СПбГУ, 2004.
2. FNC Resolution: Definition of “Internet”, [http://www.fnc.gov/internet\\_res.html](http://www.fnc.gov/internet_res.html)
3. <http://www.ietf.org/rfc.html>
4. Нехаев С.А., Андреев И.Л., Кривошеин Н.В., Яскевич Я.С., Словарь прикладной интернетики, Сетевой холдинг WEB PLAN Group, [www.webplan.ru](http://www.webplan.ru)
5. Громько Н.В. Интернет и постмодернизм - их значение для современного образования // Вопросы философии, № 2, 2002, с. 175.
6. Минаков А.В. Некоторые психологические свойства и особенности Интернет как нового слоя реальности, [www.flogiston.df.ru](http://www.flogiston.df.ru)
7. Соколов А.В. Общая теория социальной коммуникации, Учебное пособие, СПб., Изд-во Михайлова В. А., 2002, 461 с.
8. Журавлева Е.Ю., Основные этапы метафоризации Интернет (социально-философские аспекты), Материалы X Всероссийской объединенной конференции “Интернет и современное общество”, <http://www.ict.edu.ru>
9. Иванченко Д.А. Интернет, виртуальность, киберпространство: некоторые подходы к методологии, Материалы X Всероссийской объединенной конференции “Интернет и современное общество”, [www.math.spbu.ru](http://www.math.spbu.ru)
10. Nelson T.N. A file structure for the complex, the changing, and the indeterminate // in: ACM 20th National Conference – Proceedings. Cleveland, Ohio, 1965, pp. 84-100
11. Əliquliyev R.M., Mahmudov R.Ş. İnternet fenomeninə çoxaspektli baxış. Ekspres-informasiya. İnformasiya cəmiyyəti seriyası. Bakı: “İnformasiya Texnologiyaları” nəşriyyatı, 2010, 96 səh.
12. Маклюэн Г.М., Понимание медиа: Внешние расширения человека / Пер. с англ., М: Жуковский: “КАНОН-Пресс-Ц”, “Кучково поле”, 2003, 464 с.
13. <http://www.ecoumberto.net.ru>
14. Бондаренко Е. Социальные сети как инструмент развития: виды и возможности, <http://www.trainings.ru>
15. Чугунов А.В. Социология Интернета: методика и практика исследований Интернет-аудитории, Учебное пособие. — СПб, 2007, 130 с.

16. Туронок С. Интернет и политический процесс // Общественные науки и современность, №2, 2001.
17. Əliquliyev R.M., Fətəliyev T.X. Elektron elmin formalaşdırılmasının bəzi məsələləri // Bakı Universitetinin Xəbərləri. Fizika-riyaziyyat elmləri seriyası, № 4, 2008.
18. Əliquliyev R.M., Mahmudova R.A. Təhsilin informasiyalaşdırılmasının bəzi konseptual məsələləri // Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Xəbərləri. Pedaqoji-psixoloji elmlər seriyası, № 9, 2007.
19. Рузайкин Г.И. Культура и Интернет // Мир ПК № 9, 2001.

**УДК: 338:04**

**Алгулиев Расим М.<sup>1</sup>, Махмудов Расим Ш.<sup>2</sup>**

Институт Информационных Технологий НАНА, Баку, Азербайджан

<sup>1</sup>[secretary@iit.ab.az](mailto:secretary@iit.ab.az), <sup>2</sup>[rasimmahmudov@gmail.com](mailto:rasimmahmudov@gmail.com)

**Некоторые взгляды на сущность, особенности и возможности влияния Интернета**

В статье комментируются различные взгляды на сущность Интернета. Анализируются главные идеи, лежащие в основе возникновения Интернета. Исследуются научные подходы к различным аспектам глобальной сети. Характеризуются глубокие изменения в различных сферах деятельности, связанных с влиянием Интернета.

**Ключевые слова:** *сущность Интернета, философия Интернета, социология Интернета, идея виртуальности, идея гипертекста, Интернет и политика, Интернет и управление.*

**Rasim M.Algulyev<sup>1</sup>, Rasim Sh. Mahmudov<sup>2</sup>**

Institute of Information Technology of ANAS, Baku, Azerbaijan

<sup>1</sup>[secretary@iit.ab.az](mailto:secretary@iit.ab.az), <sup>2</sup>[rasimmahmudov@gmail.com](mailto:rasimmahmudov@gmail.com)

**Some approaches to the nature, characteristics, and possible impacts of the Internet**

The article comments on different approaches to the nature, characteristics, and possible impacts of the Internet. The main ideas forming the basis of the emergence of Internet are analyzed. Scientific approaches to the various aspects of the global network are investigated. Profound changes in various fields under the influence of the Internet are characterized.

**Keywords:** *essence of the Internet, philosophy of the Internet, sociology of the Internet, the idea of virtuality, the idea of hypertext, Internet and Politics, Internet and Management.*